

Helgensager.

Af

Frøken **Franziska Carlsen.**

I Valløby Kirke i Bieverskov Herred i Sjælland hænger paa den nordre Sidevæg i Skibet en gammel Altertavle med to Døre fra den katholske Tid, hvis Hovedbilled er Treenigheden. Naar Dørene ere udslagne, sees to Helgenbilleder paa hver Dør. Paa venstre Side af Hovedbilledet staaer øverst St. Jacob den ældre og nederst St. Antonius, paa høire øverst St. Bartholomæus og nederst St. Jørgen.

St. Jacob den ældre staaer i et særegent Forhold til Pilgrimmene, og St. Bartholomæus var vistnok Beskytter for dem, som bragte, ligesom man troede han selv havde gjort, det glade Budskab om Frelsen til Hedningefolkene. Her i den øverste Række har altsaa Pilgrimmene, som drog til de hellige Steder for at bede, og Missionairerne, som bragte Evangeliet til fjerne Lande, sine Helgene. St. Antonius var Munkelivets og Eneboerlivets Fader, St. Jørgen var Ridderlivets særegne Beskytter. I den nederste Række har altsaa Middelalderens to store Institutioner, Klosterstanden og Ridderstanden, deres Helgene. De Helgene, som staae til venstre, ere Beskyttere for de fredelige, fromme, christelige Bestræbelser, som fandt sit Udtryk i Pilgrimsfarterne og Klosterlivet, og de til høire for de besværlige, farefulde christelige Kampe, som Missionairernes og de christelige Ridders Liv førte med sig. Naar man lukker Dørene til paa Tavlen, seer man paa Ydersiden St. Peter

og St. Andreas malede saa store, at de næsten indtage hele Tavlens Høide, som omtrent er 1 Alen 19 Tommer. Naar Dørene ere udslagne, er Tavlen omtrent 1 Alen 21 Tommer bred, og naar Dørene ere lukkede omtrent 1 Alen 4 Tommer bred. Den er omgivet af en smal rød Ramme, hvori forgyldte Rosetter og ganske smalle forgyldte og blaa Striber ind ad mod Billederne.

I Midten sidder i forgyldt Grund Gud Fader, omtrent dobbelt saa stor som de omgivende Figurer, iført en vid rød Klædning paa en stor grøn, gothisk Lænestol med forgyldte og mørke Ornamenter paa Ryggen. Han er en gammel Mand med hvidt Haar og Skjæg og har en trekronet Pavehue paa og en rund helt forgyldt Glorie om Hovedet. Foran sig holder Gud Fader Sønnen paa Korset; han er en ung Mand med brunt Haar og Skjæg. Sønnen har, ligesom Faderen, en rund helt forgyldt Glorie om sit Hoved. Lige over Sønnens Hoved seer man Helligaanden svæve som en lille Due med en lignende Glorie som Faderens og Sønnens. Ved høire Side af Gud Faders Fødder ligger Giveren af Tavlen paa Knæ i bedende Stilling, han er iført grønlig Klædning af lignende Form som en Munke-drugt med forgyldt Læderbælte om Livet, hvori hænger en Dolk. Han er en endnu kraftig Mand med graat Haar. Ved venstre Side af Gud Faders Fødder ligger Giverens Skjold og Hjelm.

Det tidligste Tegn for Treenigheden, jeg kjender, findes i Katakomberne ved Rom og er tre Fiske lagde i en Triangel. En simpel Triangel var ogsaa tidligt Treenighedstegnet. Senere blev det to Triangler i hinanden og tre Cirkler satte ind i hverandre. Foruden disse var der flere Figurer, som betegnede Treenigheden, men længere hen i Middelalderen fremstilledes denne imellem som to menneskelige Skikkelser, Gud Fader og Gud Søn, med Helligaandstegnet, en Due, imellem sig. Senere blev Treenigheden ogsaa gjengivet ved tre menneskelige Skikkelser, Gud Fader gammel med den trekronede Pavehue paa Hovedet og Æblet

med Kors over i sin Haand paa den ene Side, Gud Søn som en kraftig Mand med Korset i sin Arm paa den anden Side, og Gud Helligaand i Midten som et ungt Menneske med Duen paa sit Hoved¹⁾. Paa flere forskellige Maader fremstilledes Treenigheden i de forskellige Tider, men i Aarhundredet før Reformationen ere lignende Fremstillinger som denne i Valløby Kirke temmelig almindelige.

En Festdag til Ære for Treenigheden blev i Middelalderen indstiftet, Nogle mene, det var Pave Gregor den 4de, der lidt før Midten af det niende Aarhundrede indstiftede en særegen Festdag til Ære for den hellige Treenighed, men Andre antage, at denne Fest kom først i Brug ved Midten af det tolvte Aarhundrede. I de første christelige Aarhundreder mindedes Treenigheden enhver Herrens Dag, men nogen særegen Festdag for den havdes ikke.

Allerede i det ellefte Aarhundrede indviedes her i Danmark Kirker til Treenig- eller Trefoldigheden, saaledes kaldte man dengang Roskilde Domkirke hellig Trefoldighedskirke, og det var først senere, den blev indviet til St. Lucius²⁾.

I Aaret 1198 stiftedes af Johan af Matha og Felix af Valois den hellige Treenighedsorden, Samfund af Munke, der levede efter St. Augustins Regel, hvis Hovedøiemed var at løskjøre Fanger, som vare Slaver blandt Mahomedanerne³⁾. Maaskee har her i Danmark ogsaa været Klostere af denne Orden; vist er det, at rundt om i Landet fandtes i Middelalderen Altere indviede til den hellige Trefoldig- eller Treenighed eller St. Trinitas.

De fire Helgene paa Dørene ere malede paa en Grund, hvis øverste Deel er forgyldt og derunder et lyst Stykke Panel, under dem alle er der et tavlet Flisegulv; alle have

¹⁾ The Calendar of the Prayerbook p. 183.

²⁾ Den danske Kirkes Historie til Reformationen af L. Helveg. I, 203—4.

³⁾ Dagaards danske Klostere i Middelalderen S. 33—4.

de en Straaleglorie om Hovedet, som ikke sees meget i den forgyldte Grund. St. Jacob er i grøn Klædning med Bælte om Livet, klædt i Reisedragt med rød Overkappe, Vandringsstav i høire Haand og en bredskygget Hat med Muslingeskal. Over hans venstre Skulder hænger Reisetasken, og ved venstre Side har han et Paternosterbaand og en Pung. Han har brunt Haar og Skjæg og er øiensynlig paa Vandring og skrider rask fremad.

Apostelen Jacobs Navn, som hos os er blevet meget almindeligt, har ofte i Folkemunde her været kaldet Jeppe, Jeip eller Ib, og endnu vidner de mange Jacober og Jepper om, at han har været godt kjendt her. Af dette Navn er der to Apostle, den ældre og den yngre. Jacob d. æ. var i Middelalderen fortrinsvis yndet, og her i Landet var mange Kirker og Altere indviede til ham. At det er Jacob den ældre, som er fremstillet paa Tavlen i Valløby Kirke, sees deraf, at han bærer de Tegn, som tilhører denne Apostel. Jacob den ældre, Zebedæi Søn, var en galilæisk Fisker og Broder til Johannes Evangelist. Under Claudius lagde Kong Herodes Haand paa nogle af den christne Menighed, og Jacob Apostel, Johannes's Broder, lod han henrette med Sværd¹⁾, hvorfor han ogsaa imellem findes afbildet hermed. Dette skal være skeet i Jerusalem lidt før Paasken, omtrent 14 Aar efter Herrens Død, og var han den første af Apostlene, som vandt Martyrkronen²⁾.

Det er et gammelt Sagn³⁾, at den Mand, som førte Apostelen Jacob for Retten, blev ved at see hans Standhaftighed i sin christne Bekjendelse, saa bevæget, at ogsaa han blev en troende Christen og angav sig selv som saadan. Og da de derefter begge bleve slæbte til Retterstedet, bad han den hellige Jacob om Forladelse, fordi han havde ført ham for Retten, og denne gav ham da Broder-

¹⁾ Apostlenes Gjæringer K. 12. V. 1. 2.

²⁾ The Calender of the Prayerbook p. 76.

³⁾ Kirkens Historie af Eusebius.

kysset og ønskede ham Guds Fred, før de begge bleve halshuggede.

Vi have ingen historiske Efterretninger om, hvor Apostelen Jacob den ældre forkyndte Evangeliet efter Herrens Død, men da han stadigt afbildes som Vandringsmand med Stav, Pung, Reisetaske og Muslingeskal paa Hatten eller ved Bæltet, eller med nogle af disse Tegn, kan man heraf slutte, at det i Middelalderen har været antaget, at han vandrede vidt omkring med det glædelige Budskab, og hos os kaldes Muslingeskallen (Pilgrimstegnet) efter den hellige Jacob endnu llskal, saa man seer, at St. Jacob har haft en særegen Betydning for Pilgrimmene, vel fordi man efter Afbildningerne at dømme har haft den Tro, at ogsaa han har været en Pilgrim paa de lange Reiser med Budskabet om det nye Livs Herlighed.

Efter Legendens skal Apostelen Jacob Zebedæi Søns Lig være kommet til Spanien (til Gallicien) paa et Skib uden Roer, ført af hans Disciple, som derefter christnede Kongen og hans Folk¹⁾. Efter en anden Fortælling prædikede han selv Christendommen for Spanierne²⁾.

I Kirken i Kompostella i Spanien fortælles det, at den hellige Jacobs Been hvile, og hertil droge i Middelalderen Skarer af Pilgrimme fra alle Verdens Hjørner for tilbedende at kysse de hellige Been. Han er Spaniens Skytshelgen, og der gjenlyder mange vidunderlige Fortællinger om St. Jago af Kompostella, som de kalde ham. I Spanien fremstilles han sædvanlig ridende paa en hvid Hest iført Harnisk, hvorpaa er Muslingeskaller; saaledes fortælles det i Legendens, at han viste sig i Spidsen for den spanske Christenhær for at føre den til Seir over Maurerne. Især tillagdes Seiren ved Clariso 849 hans Hjælp³⁾.

I et vist Sammenhæng med Legendens Fortælling om

¹⁾ Danmarks gamle Folkeviser udg. ved Svend Grundtvig II, 539.

²⁾ Christl. Kunstsymbolik und Ikonographie. Frankf. a. M. 1839. S. 143.

³⁾ Christliche Kunstsymbolik und Ikonographie S. 144.

at St. Jacobs Lig kom til Spanien paa et Skib uden Roer, staaer vistnok en gammel Vise¹⁾, som blev sunget baade her i Landet, i Sverrig og paa Færøerne, om St. Jeppe, som seilede paa en Steen til et hedensk Land, hvor han opvakte Kongens Søn fra de Døde. I den færøiske Vise siges, at det er til Garsialand (maaskee Gallicien) den hellige Jacob farer, og at Kongen og hans Søn, som Jacob opvakte fra de Døde, lade sig christne med alt Folket. I den danske Vise hedder det i første Vers: »Sancte Jeppe han sætter sig paa en Steen, og hvile maatte han sine mødige Been«. At St. Jacob efter den middelalderlige Forestilling havde mødige Been, kan maaskee tyde paa, hvad jeg ovenfor omtalte, at han ved lange og trange Vandringer gik Vorherres Ærende til Hedningefolkene.

St. Bartholomæus er en Mand i kraftig Alder med brunt Haar og Skjæg, han er iført en rød Klædning, har en hvid Kappe over Skuldrene, en kort Kniv i venstre Haand og en sammenlukket Bog i høire.

Apostelen Bartholomæus²⁾ var, som det berettes, en Søn af Tolmai, en Slægt som nævnes af Historieskriveren Josephus, og Sagnet fortæller, at han var af en stor og anseelig Familie, og efter en vistnok i Middelalderen opkommen Fortælling berettes, at han fristedes til at sætte Priis herpaa og bar de kostbare Klæder, som de Store og Fornemme bar; men denne Svaghed og Hængen ved, hvad der hører Verden til, lærte han at foragte, da han maatte lade sit Legems Overklædning, sit eget Skind, rive af sig, før Bøddelen gjorde Ende paa hans Liv.

Det fortælles, at han drog ind i Asien og omvendte Armenien og Lycaonien, og tilsidst prædikede han den Korsfæstede til Indiens yderste Grændser. Det antages, at han blev dræbt i Armenien efter Kong Astyages's Ordre; Nogle paastaa, at han blev korsfæstet som Peter med Hovedet

¹⁾ Danmarks gamle Folkeviser udg. ved Svend Grundtvig II, 540.

²⁾ Der er dem som antager St. Bartholomæus og Nathanael for En og den Samme.

nedad, men den almindelige Mening er, at han blev levende flaaet og derefter halshugget, hvorfor han altid afbildes med den korte Kniv, hvormed hans Skind blev skaaret af ham. Ogsaa en Bog har han ofte i Haanden, som skal være St. Matthæi Evangelium, hvilket han bragte vidt omkring med sig. Ikke sjeldent bær han Skindet af et Menneske med Ansigtet hængende ved, paa sin Arm, til Tegn paa at han blev flaaet. I Syden har man rædselsfulde Billeder af den hellige Bartholomæus fra Tiden efter Middelalderen. Saaledes findes i Academia St. Luca i Rom et Billed af ham malet af Bronzino, hvorpaa han ligger paa Knæ bedende til Herren med Skindet heelt trukket af sig ned til Fodbladet.

Denne Helgen, som det fortælles om, at han bragte Evangeliets glædelige Budskab til Asiens fjerneste Lande, er vistnok derved bleven et Forbillede for de senere christelige Missionairer, der gik med det glade Budskab til de fjerne Hedningelande.

St. Antonius har en lysegraa Underklædning paa og derover en grønblaa Munkekappe med Kutte, samt en rød Hætte paa Hovedet. I venstre Haand holder han Staven, som ender sig i T-Korset, i høire har han en Bog, hvori han læser, og en Klokke. Ved hans høire Side gaaer et Svin. Han er en gammel Mand med ganske hvidt Haar og Skjæg.

St. Antonius var Eneboer i den thebaiske Ørken, hvor han gennemgik store Fristelser af Djævelen, der viste sig for ham i mange forskellige vilde og phantastiske Skikkelser, men ved Guds Naade beseirede han ham. Han ansees for Eneboernes Fader og særegen Beskytter af Klosterlivet. Det antages ogsaa, at han har haft en særlig Godhed for Dyrene. At der altid følger et Svin med ham, udlægges forskjelligt; Nogle antage det for et Tegn paa hans Dyrekjærlighed og til Minde om, at han engang, da der var Sygdom mellem disse Dyr, forstod at helbrede dem; Andre sige, at i Svinet er fremstillet den urene Djævel, som fristede ham. En Ørkenstav med T-Korset paa Spidsen bær han sædvanlig; det er dette Kors, som kun har tre Arme, der antages for

at være det gammeltestamentlige Kors, det hvorpaa Slangen blev reist. Nu kaldes det Antonius-Korset ¹⁾. Ogsaa Klokken, som blev Tegn paa Munkenes Nattevagt, har han sædvanlig i Haanden, eller den staaer nær ved ham. Lige til den seneste Middelalder var Antonius's Eneboerliv et yndet Emne for Kunstnernes Fremstillinger; jeg har ofte seet Billeder af hans Fristelse i Ørkenen; det seneste, jeg erindrer, er af Lucas Cranach og findes i Palazzo Colonna i Rom. Antonius sidder i Indgangen til en Bjerghule i en vild Bjergegn. Han sidder med sin Korsstav i venstre og et Lys i høire Haand, paa Bordet foran ham staaer en Klokke, hvorimod en opslagen Bog er støttet, som han læser i. Ved Bordet gaar hans sædvanlige Svin, og rundt omkring ham træder Fristelserne ham imøde i de forunderligste Skikkelser. Skjønne Kvinder og ældgamle Hexe lokke ad ham; den fyldte Pung seer han ved sin Side og stolte Krigsmænd og phantastiske Skabninger med Vinger, med oppustede Maver, med Pile gennem Næsen, ridende paa vidunderlige Dyr i Pragt og Herlighed omringer ham, og høit oppe paa et Klippestykke ligger en stor Musling med Arme og Been, som aabner sig og viser i sit Gab en deilig ægte Perle, stor og skinnende. Paa et andet Klippestykke ligger en Jæger, som afskyder sin Piil langt, langt bort. Dyr baade vilde og tamme sees omkring mellem alt det Virvar, som gøgler for hans Øine. Selv er han en smuk gammel Mand, som er iført en brun Munkedragt og læser ivrigt i den hellige Bog, medens alt Gøgleriet raser omkring ham. Hans Ansigt bær Spor af Kummer og Kamp, men et ædelt Præg er der over hele Skikkelsen, og man har Følelsen af, at i ham vinder Herren Seier over Djævelen og Verden. Det er vistnok ganske rigtigt at lade ham have de mange phantastiske Fristelser, som netop let følger med det ensomme Liv.

¹⁾ Imellem forekommer ogsaa dette Kors som et Tegn, der gives Apostelen Philip.

Endnu er St. Antonius en meget folkelig Helgen i Italien, og den 17de Januar er endnu en Festdag, som samler mange fornemme Folk og Bønder ude fra Landet ved St. Antonius-Kirken i Rom. Denne Dag bliver Dyrene velsignede, da det endnu antages, at St. Antonius, foruden at han er det ensomme Livs Beskytter, ogsaa er Dyrenes særegne Helgen. Skarevis trækker fine Folk og Bønder deres Heste, Æsler, Faar, Svin og alle Slags Dyr op til Kirken, for at faae dem overstænkede med Vievand og velsignede. Inde i Kirken sidder et udpyntet Billed af St. Antonius, som Bønderne og fattige Folk kysser og klapper, for at han skal blive mildt stemt imod dem og bevare deres Dyr for dem. Endnu troer Bønderne omkring Rom, at St. Antonius tager sig fremfor alle Dyr af Svinene, og i denne Overtro bestyrkes de, fordi de altid seer dette Dyr ved hans Side; men at det ved Antonius's Side betyder den urene Djævel, som fristede ham, antages dog ogsaa endnu af Mange, og det troes vistnok endnu af Enkelte, ligesom det antoges i Middelalderen, at fordi han overvandt Djævelens Fristelser, var det godt at paakalde ham mod onde Aandens Anfægtelser, og fordi Pesten antoges at være Djævelens Gjerning, bad man ogsaa til St. Antonius om Hjælp mod denne Nød.

St. Jørgen er en ung Mand i fuld forgyldt Rustning med Hjelm og flagrende røde Baand. Han træder paa Dragen og stikker sit Spyd i den.

St. Jørgen var fra de første christne Keiseres Tid baade i Øst- og Vesterland en meget afgjort Helgen og blev i Middelalderen Ridderlighedens Forbillede og var ligesom en hellig Michael for Ridderskabet. Efter Legendens var han født i Cappadocien, kom til Palæstina og tog Tjeneste i Diocletians Hær. Det antages, at han var den unge modige Mand, som nedrev de Edicter mod de Christne, Diocletian havde ladet slaa op paa Kirkedørene. Han blev fængslet og maatte lide utrolige Kvaler, før han tilsidst led Martyr døden. Kun saare lidet passer Legendens Fortælling

om St. Jørgen med Beskrivelsen i »Gibbons Historie om Romerrigets Forfald og Undergang« af Georg af Cappadocien, hvem han fremstiller som en lav og ussel pengegjerrig Bedrager, der kom til at sidde paa den hellige Athanasius's Bispestol og blev, som Følge af Folkets retfærdige Vrede, dræbt i sit Fængsel 361. Har han været som Gibbon beskriver ham, saa er det vist, at Middelalderens Folk tænkte sig ham ganske anderledes. Efter de middelalderlige Fortællinger om hans Kamp med Dragen, som er en symbolsk Fremstilling af den Christnes Kamp med det Onde og den Stærkes ridderlige Kamp for at beskytte den Svage imod Vold og Uret, boede der en gruelig Drage i en Sø i Landet Silena tæt ved en hedensk By, og denne Drage trængte lige ind i Byen, naar den var hungrig, og opslugte alt hvad den fik fat paa. I lang Tid lagde man daglig to Faar hen til Søen, men tilsidst hjalp heller ikke dette. Da spurgtes Oraklet til Raads, og efter dettes Udsagn skulde Byen befries for Dragen, naar et Menneske, det vilde betegne dertil, blev ofret til Uhyret. Loddet traf Kongens eneste Datter, men den ulykkelige Fader kunde i 8 Dage ikke beslutte sig til at opofre Datteren. Endelig tvang Folket ham dertil, og Kongedatteren tog Afsked med sin Fader og blev, smykket i al sin Pragt med Guld og Ædelstene, ført ned til Søen og overgivet til Dragen. Her stod hun ene og forladt og gyste for Uhyrets Komme; da kom den hellige Jørgen ridende hen til hende og spurgte hende, hvorfor hun græd, men Jomfruen bad ham flygte derfra, da han ellers maatte dø med hende, naar Dragen kom. St. Jørgen trøstede hende og sagde: »Vær trøstlig, jeg hjælper Dig nok i Jesu Christi Navn«. I det Øieblik steg Uhyret op af Vandet, og St. Jørgen løb imod ham og stødte sin Landse igjennem ham og bad saa Jomfruen binde sit Belte om Dragens Hals til Tegn paa, at den var overvunden. Kongedatteren løb ind i Byen og fortalte hvad der var skeet, og alle Mennesker løb ned til Søen og man tilbød St. Jørgen store Skatte, men han bad dem give de

Fattige Pengene og prædikede for dem om den sande Gud, som havde frelst dem fra Uhyret. Han fortalte dem saa om Frelsens glade Budskab, og Byen omvendte sig til Christendommen, og der blev bygget en Kirke til Ære for hellig Jørgen.

St. Jørgen blev efter Middelalderens Forestilling det ædle Forbilled paa den sande Ridderlighed, som kæmper for Christendommen, for Æren, for Kjærligheden, for Reenheden, for Sandheden, imod Vold og Tyrani. Han er den Svages Forsvarer og den Lidendes Beskytter. Han fremstilledes sædvanlig som en væbnet Ridder i Harnisk og man tænkte sig, det var Troens og Kjærlighedens Pantser og Saliggjørelses-Haabets Hjelm og Hellighedens Skjold, han bar. — Imellem sees han til Fods trædende paa Dragen, saaledes som her paa Tavlen i Valløby, men sædvanligt rider han paa en Skimmel, og engang imellem sees en bedende kvindelig Figur noget borte. Sjældent seer man ham uden Dragen, men saa altid til Fods med et Spyd eller Sværd i den ene Haand og et hvidt Flag eller et Skjold med et rødt Kors i den anden. Han fremstilles altid som en ung kraftig Mand. Det er en gammel Fortælling, at da Gotfred af Bouillon seirede over Saracenerne ved Antiochien, var det den hellige Jørgen i Spidsen for en Hær med det røde Korsbanner i Haanden, der hjalp ham til Seiren. Paa Englænderne gjorde dette Mirakel et saa stærkt Indtryk, at de efter den Tid ansaa St. Georg, som de kalde ham, for deres særegne Helgen; dog blev han først 1222 paa en Synode i Oxford erklæret for Englands Skytshelgen.

Fordi St. Jørgen var de Svages og Hjelpeløses Beskytter, indviedes i Middelalderen her i Danmark ofte Sygehuse til ham, hvor elendige Mennesker, som led af ondartede Sygdomme, fik legemlig og sjælelig Pleie. — Navnet Jørgens store Udbredelse i Danmark tyder paa, at St. Jørgen ogsaa her har været en yndet Helgen.

Naar Tavlen er lukket, saaledes som den vistnok har været til Hverdag, sees, som jeg ovenfor bemærkede, St. Andreas og St. Peter malede paa Dørene i rød Grund med Guldstjerner, større end de andre Helgenfigurer.

Baade St. Andreas og St. Peter staae paa et grønligt Gulv. Den første er iført lilla Kjortel, Belte om Livet og grøn Kappe; han holder med begge Hænder foran sig sit Vartegn, det skjæve Kors, som efter ham kaldes Andreas-korset. Under Klæderne sees lidt af hans bare Fødder. Han er fremstillet som en yngre Mand med brunt langt Haar og Skjæg. Glorien om hans Hoved er som en forgyldt Ring.

St. Andreas, Herrens Apostel, Søn af Jonas, en Fisker fra Bethsaida, og Broder til St. Peter, bliver ikke nævnt i den hellige Skrift efter Herrens Opstandelse, men det antages, han prædikede Evangeliet i Scythien, Landene ved det sorte Hav og Kaukasien. Tilsidst, fortælles det, led han Martyrdøden i Achaia og blev af Proconsul Aegeus fordømt til Døden paa Korset. Efter Petrus Chrysologus († 440) blev han korsfæstet paa et Træ, men almindelig antages, at han led Døden paa et Kors af skjæv Form. Det siges, at han var den første, som fandt Messias, og den første som bragte andre til ham, hvorfor det antages, at Kirken for at ære ham helligholdt hans Mindedag i Begyndelsen af Advent¹⁾, som den der først fortalte om Frelseren.

Efter Traditionen, som har vedligeholdt sig i Skotland, bragte han først Christendommen dertil, men slet ingen historiske Efterretninger tyder derpaa. Som Følge af denne Tradition var han i England og Skotland en af de mest folkelige Helgene, og til ham var i disse Lande indviet en stor Mængde Kirker. Ogsaa her i Danmark var han godt kjendt, og hver en Anders vi træffe blandt Almuen minder os om hellig Andreas.

Hans Tegn er altid det skjæve Kors, men det er sjelden

¹⁾ Den 30te November kaldes endnu i vor Kalender Andreas.

man seer ham saa ungdommelig som paa Tavlen i Valløby Kirke, sædvanlig afbildes han som en Olding med tvedeelt Skjæg og langt Haar, og imellem sees hans store Familielighed med Broderen St. Peter.

Maaskee har St. Andreas for den middelalderlige Forestilling staaet som den, hvis Virksomhed var forberedende, den som først fortalte om Frelseren og ledte hen til ham, og Broderen St. Peter som den, der med sin Nøgle lukkede op for Helligdommen.

St. Peter har rød Kjortel paa og grøn Kappe, som han holder sammen med venstre Haand. I høire Haand har han en Nøgle. Han har kort Haar, der ligesom Skjæget er hvidt og seer noget ældre ud, end man sædvanlig seer ham. Glorien om hans Hoved er ganske som Andreas's.

Om Apostelen Peter Jonas's Søn fortælles det, at han opholdt sig i Rom i 24 Aar, og at han paadrog sig Neros Fjendskab ved at træde op mod Simon Troldkarl, som vilde gjøre det Kunststykke at stige til Himmels men faldt ved Apostelens Bøn ned og slog sig ihjel¹). Det antages, at baade Peter og Paulus bleve dræbte i Rom omtrent ved Aar 68. Peter blev, som det fortælles, efter sit eget Ønske korsfæstet med Hovedet nedad, fordi han mente, han var ikke værdig at lide Døden paa samme Maade som Frelseren²). Det er en gammel Fortælling, at da Peter mærkede, han vilde blive grebet og dræbt, vilde han flygte bort fra Rom, men udenfor Porten mødte han sin Herre og Frelser, og da han spurgte ham, hvorhen han gik, og fik til Svar, til Rom for endnu en Gang at lade sig korsfæste, vendte Peter om, beredte sig til Døden, skrev sit sidste Brev og lod sig korsfæste. — St. Peters Vartegn er Nøglen, imellem har han en, imellem to og tre Nøgler. Naar han har tre, antages de for Nøglerne til Himmel, Jord og Helvede; har

¹) Et Billed, som fremstiller det Øieblik, da Peter beder og Simon Troldkarl falder ned fra Luften, findes i St. Peters Kirke i Rom.

²) Samme Sted findes et Maleri af Peters Korsfæstelse.

han to, da er ofte Himmelnøglen gylden og Jordnøglen af Sølv. Sædvanlig sees han fremstillet som en ældre kraftig Mand med Skjæg og afskaaret Haar, hvilket Katholikerne mener, er fordi allerede han var kronraget til Minde om Frelserens Tornekrone. Undertiden sees en Hane nær ved Peter, til Minde om hans dybe Fald. — Over hele Danmark er Peters Navn stærkt udbredt, men sædvanlig er det i vores bløde Mund blevet til Peder eller Peer.

Tavlen er omgivet udvendig ligesom indvendig af en rød Træramme, hvori er forgyldte Rosetter, og har udvendig en sort Kant indad mod Billederne. Den er enten af Træ eller Metal, og saa vidt jeg kan see, er den baade ud- og indvendig overtrukket med en Deig eller Paste, hvorpaa Billederne ere malede. Uagtet jeg ikke sikkert kan see det, antager jeg Billederne ere ikke malede med Oliefarve, men vel med Farver udrevne i Figensaft og Æggehvite etc., som brugtes før Oliefarverne kom i Brug; og at den hører til den Art Malerier, som vare almindelige, før H. van Eyck (rimeligviis født 1366, † 1426) gav Malerkunsten en ny Retning, antager jeg; dog maa jeg bemærke, at min Mening herom kun kan være famlende og usikker.

At Giveren af denne Tavle er en Mand af Familien Thott, seer man paa Skjoldet, som ligger ved venstre Side af Hovedbilledet, og da nu først Halvdelen af Vallø med tilliggende Gods ved Giftermaal med Karine Jensdatter Falk kom i Hr. Oluf Axelsøn Thotts Besiddelse, og han senere 1461 blev Eier af hele Vallø med Valløby og alt det Gods, som laa dertil i Danmark, saa antager jeg, det er ham, som har givet denne gamle Altertavle til Valløby Kirke, hvilket bliver temmelig sikkert, naar man erindre, at Hr. Oluf Axelsøn er den eneste Mand af Familien Thott, som har eiet Vallø. 1461 kom han i Enebesiddelse af Vallø og al dets Tilliggende, men noget ældre kan Tavlen nok være, yngre end 1464 kan den derimod ikke være, dersom ellers Hr. Oluf Axelsøn, som døde i dette Aar, er Giveren.

Der staaer i C. Lyskanders Rimværk: »de Billers Jens's Sønners 16 Aner«, at Oluf Axelsøns Datter Berete tilligemed sin Mand Niels Eriksøn Rosenkrands fik Bulle og Brev fra Rom med Tilladelse at bygge det Kapel i Valløby, som der findes. Om der ved dette Kapel menes Kirken i Valløby eller kun et Kapel ved Kirken, veed jeg ikke. Er det hele Kirken her omtales, maa det have været en Ombygning af den, Berete Thott og hendes Mand har foretaget, da der i Valløby tidligere var Kirke, hvilket sees af det Stykke af Roskilde Bispers Jordebog, omtrent fra 1370, som findes i Script. rerum Danicarum, 7 Bd. fra Side 109 til 116, der indeholder Lister over alle de sjællandske Sogne, som har givet Bispetiende. I sidste Tilfælde er alt-saa Tavlen flyttet fra den gamle Kirkebygning til den nye¹⁾.

Oluf Axelsøn til Vallø var en Søn af den rige Hr. Axel Persøn til Herlevgaard i Skaane og en af de mægtige ni Axelsønner, som alle vare Riddere og fra Kong Erik af Pommern lige til ind i Kong Christian den 1stes Tid førte det store Ord baade i Danmark og Sverrig. Blandt disse ni Brødre var Hr. Oluf, Ridder, Rigsraad og Rigsadmiral, en af de anseeligste. Han forøgede sine Rigdomme ved anden Gang at gifte sig med den rige Arving Johanne Nielsdatter af Vemmetofte. Tredie Gang giftede han sig med Anne Jensdatter Present, med hvem han kun levede kort Tid sammen. — Det fortælles, at medens Hr. Oluf eiede Vallø og en Deel af Vemmetofte og færdedes meget paa Veien mellem disse Steder, mødte han engang mellem Haarlev og Taarnby²⁾ den berygtede Cecilie, som levede i et slet Forhold til Kong Erik af Pommern, og da han af en Feiltagelse hilste hende, blev han saa opbragt, at han

¹⁾ 1590 tilbyggede Birgitte Rosenkrands Choret til Valløby Kirke, og det er ret mærkeligt, at hun lod sætte udvendig i en Nische i Gavlen et Madonnabilled.

²⁾ Efter Hvitfeldts Beretning herom var det mellem Haarlev og Taarnby Mødet mellem Oluf Axelsøn og Cecilie fandt Sted; efter Christiern Pedersens Beretning derimod paa Højbro i Kjøbenhavn.

lod hendes Vogn vælte og behandlede hende meget haanlig. — Baade denne Historie og hans slemme Tilnavn, »den Onde eller Uretfærdige«, tyder paa, at hans Sind har været haardt og raat. — Det antages, at Hr. Oluf Axelsøn var for en Deel Skyld i, at Kong Erik saa hurtigt forlod Landet, ligesom han ogsaa havde noget dermed at gjøre, at Kongen senere pludselig forlod Gulland.

Medens Kong Erik sad paa Gulland, og de Svenske havde valgt Carl Knudsen Bonde til deres Konge, forsøgte denne sidste at faae Gulland ind under Sverrig, men efter Kong Eriks Ønske sendtes danske Tropper til hans Hjælp, og 1449 kort efter Paaske kom under Hr. Oluf Axelsøns Befaling en dansk Flaade til Gulland, hvis Mandskab gennem en udhugget Løngang under Visborg Slots Mure kom ind i Fæstningen og besatte denne under Hr. Oluf Axelsøns Anførsel. Strax efter Hr. Olufs Ankomst forlod Kong Erik Gulland og seilede til Pommern¹⁾. Hr. Oluf drog til Danmark for at faae Forstærkning og om Efteraaret kom han tilbage til Gulland, slog de Svenske og drev dem bort fra Øen. Kong Christian var fulgt op med til Gulland vistnok tildeels for at forhindre Hr. Oluf i at sætte sig i Besiddelse af Øen, hvilket imidlertid ikke lykkedes ham, for da Kongen skyldte Hr. Oluf Penge, maatte han give ham Gulland i Pant for disse²⁾. Fra Gulland af førte Hr. Oluf Axelsøn som Rigsadmiral i Sommeren 1452 den danske Flaade mod Stockholm, hvor den dog ikke udrettede meget, men desmere udrettede han for sig selv, medens han sad paa Gulland og levede som de gamle Vikinger eller som en Sørøver, var ude med sine Skibe og erobrede baade de Svenskes og Hansesædernes Skibe med rige Ladninger. — Til sin Død 1464 sad Hr. Oluf Axelsøn paa Visborg Slot og herskede over Gulland, saa i de seneste Aar af sit Liv har han neppe opholdt sig ret længe ad Gangen paa Vallø.

¹⁾ Gullands Forhold til Danmark og Sverrig af J. Paludan-Müller.

²⁾ Vemmetoftes Historie af Chr. H. Brasch I, 21.